

Ελάχιστα μιλάμε γι' αυτά και τα ονόματά τους μας διαφεύγουν. Η φιλοσοφία τα αγνοούσε ανέκαθεν και η βιολογία τα θεωρεί απλή διακόσμηση στο δέντρο της ζωής. Τα φυτά ενσαρκώνουν τον πιο στενό και βασικό δεσμό που μπορεί να δημιουργήσει η ζωή με τον κόσμο. Το βιβλίο αυτό ξεκινά από την οπτική τους γωνία -αυτή των φύλλων, των ριζών και των λουλουδιών- για να κατανοήσουμε τον κόσμο όχι πια ως μια απλή συλλογή αντικειμένων ή ως έναν συμπαντικό χώρο που περιέχει τα πάντα, αλλά ως τη γενική ατμόσφαιρα, το κλίμα, έναν τόπο αληθινής μεταφυσικής ανάμειξης. [...] Τα φυτά εποίησαν τον κόσμο μας, έστω κι αν το καθεστώς αυτού του ποιείν είναι πολύ διαφορετικό οποιασδήποτε άλλης δραστηριότητας των έμβιων όντων. Γι' αυτό και το παρόν βιβλίο θα θέσει στα φυτά το ερώτημα περί της φύσης του κόσμου, της έκτασής του, της σύστασής του. Η απόπειρά μας να επαναθεμελιώσουμε την κοσμολογία -το μοναδικό είδος φιλοσοφίας που μπορεί να θεωρηθεί νόμιμο- πρέπει να ξεκινήσει από μια εξερεύνηση της φυτικής ζωής. Θα υποστηρίξουμε ότι η υφή του κόσμου είναι ατμοσφαιρική, και ότι μάρτυρας αυτού είναι τα φύλλα. Θα ζητήσουμε από τις ρίζες να εξηγήσουν την πραγματική φύση της Γης. Τέλος, το άνθος θα μας μάθει τι είναι η ορθολογικότητα, λογιζόμενη πλέον όχι ως καθολική ικανότητα ή δύναμη αλλά ως κοσμική ισχύς.

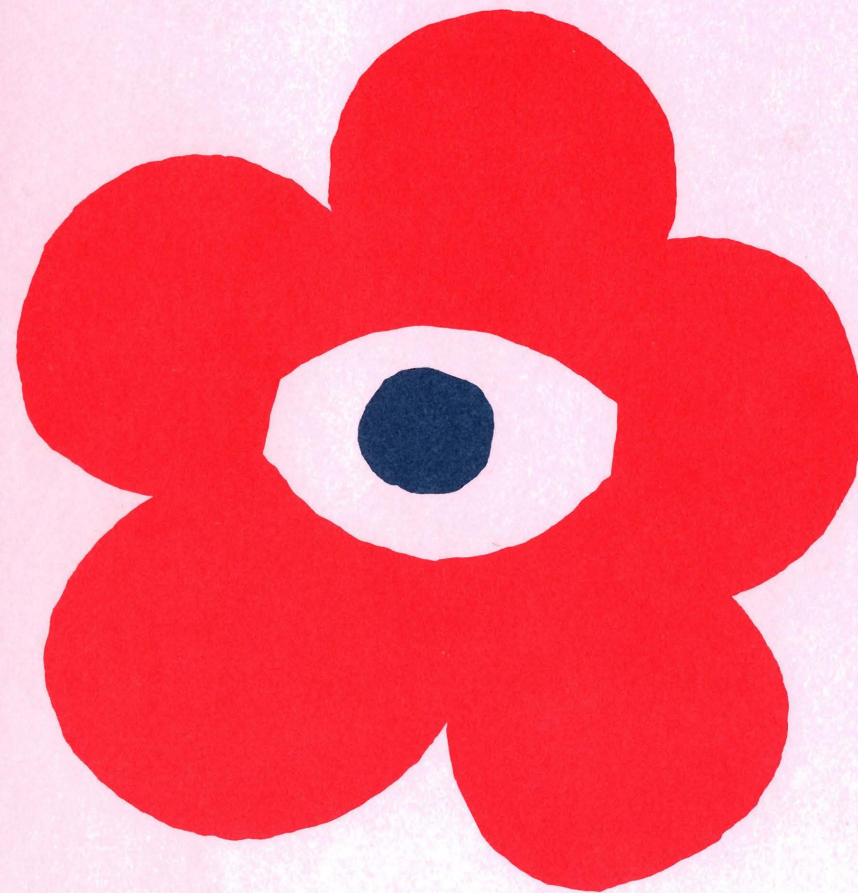

ISBN 978-618-85908-4-7

ΕΜΑΝΟΥΕΛΕ ΚΟΤΣΙΑ

Η ΖΩΗ ΤΩΝ ΦΥΤΩΝ

ΜΙΑ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗ ΤΗΣ ΚΡΑΣΗΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΑΓΓΕΛΟΣ ΜΟΥΤΑΦΙΔΗΣ
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΛΛΑΣ

ΕΜΑΝΟΥΕΛΕ ΚΟΤΣΙΑ

Η ΖΩΗ ΤΩΝ ΦΥΤΩΝ
ΜΙΑ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗ ΤΗΣ ΚΡΑΣΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΓΙΑ ΤΑ ΦΥΤΑ, Η ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΠΑΡΧΗΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΜΑΣ	11
2. Η ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΠΕΔΙΟΥ ΤΗΣ ΖΩΗΣ	15
3. ΓΙΑ ΤΑ ΦΥΤΑ, Η ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ	21
4. ΓΙΑ ΜΙΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ	27
5. ΦΥΛΛΑ	33
6. ΤΙΚΤΑΛΙΚ ROSEAE	37
7. ΑΝΑΕΡΑ: ΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΑΣ	45
8. Η ΠΝΟΗ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ	65
9. ΤΑ ΠΑΝΤΑ ΕΙΝΑΙ ΣΥΜΜΙΚΤΑ	77
10. ΡΙΖΕΣ	85
11. ΤΟ ΒΑΘΟΣ ΕΙΝΑΙ ΤΑ ΑΣΤΡΑ	95
12. ΑΝΘΗ	107
13. ΛΟΓΟΣ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΣΥΝΕΥΡΕΣΗ	113
14. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΤΟΧΑΣΤΙΚΗΣ ΑΥΤΟΤΡΟΦΙΑΣ	119
15. ΣΑΝ ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΑ	125
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	131

Από τα δεκατέσσερα μέχρι τα δεκαεννιά μου, φοίτησα σε μια γεωργική σχολή της επαρχίας, απομονωμένη στην ύπαιθρο της κεντρικής Ιταλίας. Βρισκόμουν εκεί για να μάθω ένα «πραγματικό επάγγελμα». Έτσι, αντί να αφιερωθώ στη μελέτη των κλασικών γλωσσών, της λογοτεχνίας, της ιστορίας και των μαθηματικών, όπως όλοι οι φίλοι μου, πέρασα την εφηβεία μου βουτηγμένος σε βιβλία βοτανικής, φυτικής παθολογίας, γεωργικής χημείας, οπωροκηπευτικής και εντομολογίας. Τα φυτά, οι ανάγκες τους και οι ασθένειές τους ήταν τα κύρια αντικείμενα μελέτης στη συγκεκριμένη σχολή. Αυτή η καθημερινή έκθεση, που απλωνόταν σε όντα κατ' αρχήν πολύ απομακρυσμένα από μένα, σημάδεψε καθοριστικά το βλέμμα μου προς τον κόσμο. Το παρόν βιβλίο είναι η προσπάθειά μου να αναβιώσω τις σκέψεις που γεννήθηκαν εκείνα τα πέντε χρόνια περισυλλογής για τη φύση τους, τη σιωπή τους, την κατάφωρη αδιαφορία τους για ό,τι αποκαλούμε πολιτισμό.

Είναι εμφανές ότι υπάρχει μία μόνο ουσία, η οποία είναι κοινή όχι μόνο για όλα τα σώματα, αλλά και για όλες τις ψυχές και τα πνεύματα, και δεν είναι άλλη από τον Θεό. Η ουσία απ' την οποία εκπορεύεται κάθε σώμα αποκαλείται ύλη· η ουσία απ' την οποία εκπορεύεται κάθε ψυχή αποκαλείται Λόγος ή πνεύμα. Και είναι εμφανές ότι ο Θεός είναι ο Λόγος πάντων των πνευμάτων και η ύλη πάντων των σωμάτων.

David De Dinant

This is a blue planet, but it is a green world.

Karl J. Niklas

A. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

1

ΓΙΑ ΤΑ ΦΥΤΑ, Η ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΠΑΡΧΗΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΜΑΣ

Ελάχιστα μιλάμε γι' αυτά, και τα ονόματά τους μας διαφεύγουν. Η φιλοσοφία τα αγνοούσε ανέκαθεν, από περιφρόνηση μάλλον παρά από αμέλεια.¹ Είναι το κοσμικό ποίκιλμα, το ανούσιο και πλουμιστό συμβεβηκός που στρογγυλοκάθεται στα όρια του γνωστικού μας πεδίου. Οι σύγχρονες μητροπόλεις τα αντιμετωπίζουν ως περιττά μπιχλιμπίδια του αστικού διακόσμου. Εξω από τα τείχη της πόλης, είναι παρεπίδημα –ζιζάνια– ή αντικείμενα μαζικής παραγωγής. Τα φυτά είναι η μόνιμα ανοιχτή πληγή του μεταφυσικού σνομπισμού που χαρακτηρίζει τον πολιτισμό μας. Η επιστροφή του απωθημένου που πρέπει να ξεφορτωθούμε για να θεωρήσουμε ότι είμαστε διαφορετικοί: άνθρωποι, εχέφρονες, πνευματικά όντα. Είναι το κοσμικό νεόπλασμα του ανθρωπισμού, το υπόλειμμα που το απόλυτο πνεύμα δεν καταφέρνει να εξαλείψει. Οι επιστήμες της ζωής τα αγνοούν επίσης. «Η σύγχρονη βιολογία, η οποία

βασίζεται στις γνώσεις μας για τα ζώα, δεν λαμβάνει σχεδόν καθόλου υπόψη της τα φυτά»² · «η συμβατική εξελικτιστική γραμματεία είναι ζωοκεντρική». Τα δε εγχειρίδια βιολογίας προσεγγίζουν «κακή τη πίστει τα φυτά ως στολίδια του δέντρου της ζωής, και όχι ως τις μορφές που έχουν επιτρέψει σ' αυτό το δέντρο να επιζήσει και να αναπτυχθεί».³

Δεν πρόκειται απλώς για επιστημολογική ανεπάρκεια: «Ως ζώα, ταυτιζόμαστε πολύ αμεσώτερα με τα υπόλοιπα ζώα παρά με τα φυτά».⁴ Έτσι, οι επιστήμονες, η ριζοσπαστική οικολογία, η κοινωνία των πολιτών μάχονται εδώ και δεκαετίες για την απελευθέρωση των ζώων,⁵ ενώ η καταδίκη της διάκρισης μεταξύ ανθρώπου και ζώου (της ανθρωπολογικής μηχανής για την οποία κάνει λόγο η φιλοσοφία⁶) έχει καταστεί κοινός τόπος του πνευματικού κόσμου. Κανείς, αντιθέτως, δεν φαίνεται να θέλησε ποτέ να αμφισβητήσει το πρωτείο της ζωικής επί της φυτικής ζωής και το δικαίωμα ζωής και θανάτου της πρώτης επί της δεύτερης: ζωή απρόσωπη και αναξιοπρεπής, ανάξια της εθελούσιας ενσυναίσθησης και της ηθικής σκέψης που τα ανώτερα έμβια είναι σε θέση να επιστρατεύουν.⁷ Ο ζωικός σοβινισμός μας⁸ αρνείται να υπερβεί «μια ζωική γλώσσα που δυσκολεύεται να σχετιστεί με την όποια φυτική αλήθεια».⁹ Απ' αυτή την άποψη, το αντισπισιστικό κίνημα για την υπεράσπιση των ζώων δεν είναι τίποτα άλλο παρά ένας ανθρωποκεντρισμός με εσωτερικευμένο δαρβινισμό: μια προέκταση του ανθρώπινου ναρκισσισμού στο βασίλειο των ζώων.

Δεν πτοούνται απ' αυτή την παρατεταμένη περιφρόνηση: αδιαφορούν παντελώς για τον ανθρώπινο κόσμο, τον πολιτισμό των οργανωμένων κοινωνιών, την εναλλαγή των βασιλείων και των εποχών. Τα φυτά

μοιάζουν απόντα, σαν χαμένα σε κάποιο μακρύ και άηχο ψυχοτρόπο όνειρο. Δεν έχουν αισθήσεις, αλλά είναι κάθε άλλο παρά κλεισμένα στον εαυτό τους: κανένα άλλο έμβιο δεν είναι τόσο βαθιά ενταγμένο στον περιβάλλοντα κόσμο του. Δεν έχουν μάτια ή αυτιά ώστε να μπορούν να διακρίνουν τις μορφές του κόσμου και να πολλαπλασιάζουν το είδωλό του μες στους ιριδισμούς των χρωμάτων και των ήχων που του αποδίδουμε.¹⁰ Σε κάθε τους συνάντηση με το οτιδήποτε, μεταλαμβάνουν τον κόσμο ολόκληρο. Τα φυτά δεν τρέχουν, δεν μπορούν να πετάξουν: δεν έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν ένα συγκεκριμένο μέρος απ' όλο τον υπόλοιπο χώρο, είναι αναγκασμένα να μένουν εκεί που είναι. Ο χώρος, γι' αυτά, δεν κατατέμνεται σε μια ετερογενή σκακιέρα γεωγραφικών διαφορών· ο κόσμος συμπυκνώνεται στο κομμάτι γης και ουρανού που καταλαμβάνουν. Σε αντίθεση με την πλειονότητα των ανώτερων ζώων, δεν αναπτύσσουν επιλεκτική σχέση με ό,τι τα περιστοιχίζει: είναι, χωρίς να έχουν άλλη επιλογή, διαρκώς έκθετα στον περιβάλλοντα κόσμο τους. Η φυτική ζωή είναι η ζωή ως ολοκληρωτική έκθεση, σε απόλυτη συνέχεια και σε πλήρη εναγκαλισμό με το περιβάλλον. Προκειμένου να προσχωρήσουν όσο το δυνατόν βαθύτερα στον κόσμο, αναπτύσσουν ένα σώμα που προτιμά την έκταση σε σύγκριση με τον όγκο: «Η πολύ υψηλή αναλογία της έκτασης προς τον όγκο είναι ένα από τα πιο χαρακτηριστικά γνωρίσματα των φυτών. Χάρη σ' αυτή την απέραντη έκταση, που εξαπλώνεται κυριολεκτικά στο περιβάλλον, απορροφούν τους διάχυτους στον χώρο πόρους που είναι αναγκαίοι για την ανάπτυξή τους».¹¹ Η απουσία κίνησης δεν είναι παρά η άλλη όψη της ολοκληρωτικής τους προσχώρησης σε ό,τι τους συμβαίνει και τα περιβάλλει. Δεν μπορούμε να διαχωρίσουμε –ούτε φυσικά ούτε μεταφυσικά– το φυτό από τον κόσμο που το φιλοξενεί. Είναι η πιο έντονη, πιο ριζική και πιο εμβληματική μορφή

τού είναι-στον-κόσμο. Διερωτώμενος για τα φυτά, αντιλαμβάνεσαι τη σημασία τού είναι-στον-κόσμο. Το φυτό ενσαρκώνει τον πιο στενό και τον πιο στοιχειώδη δεσμό που η ζωή μπορεί να συνάψει με τον κόσμο. Αλλά ισχύει και το αντίστροφο: το φυτό αποτελεί το πιο αγνό πρίσμα ενατένισης του κόσμου στην ολότητά του. Με ηλιόλουστο ή με συννεφιασμένο ουρανό, αναμειγνυόμενη με το νερό και τον αέρα, η ζωή τους είναι ένας ατέρμονος κοσμικός στοχασμός που δεν αποσυνδέει τα αντικείμενα από τις ουσίες ή, για να το πούμε αλλιώς, που αποδέχεται όλες τις αποχρώσεις σε βαθμό συγχώνευσης με τον κόσμο, σύμπτωσης με την ίδια την ουσία του. Δεν θα μπορέσουμε ποτέ να κατανοήσουμε ένα φυτό χωρίς να έχουμε κατανοήσει τι είναι ο κόσμος.

Η ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΠΕΔΙΟΥ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Ζουν σε τεράστια απόσταση απ' τον ανθρώπινο κόσμο, όπως όλα σχεδόν τα υπόλοιπα έμβια όντα. Αυτός ο διαχωρισμός δεν είναι μια απλή πολιτισμική αυταπάτη· είναι πολύ βαθύτερος. Η ρίζα του βρίσκεται στον μεταβολισμό.

Η επιβίωση σχεδόν όλων των εμβίων όντων προϋποθέτει την ύπαρξη άλλων εμβίων: κάθε μορφή ζωής απαιτεί να έχει υπάρξει ήδη ζωή στον κόσμο. Οι άνθρωποι χρειάζονται τη ζωή που πηγάζει από τα ζώα και τα φυτά. Και τα ανώτερα ζώα δεν θα επιβίωναν χωρίς τη ζωή που ανταλλάσσουν αμοιβαία μεταξύ τους χάρη στη διατροφική διαδικασία. Ουσιαστικά, ζω σημαίνει ζω από τη ζωή τού πλησίον: ζω μέσα και μέσω της ζωής που άλλοι έχουν οικοδομήσει ή επινοήσει. Υπάρχει ένα είδος παρασιτισμού, συμπαντικού κανιβαλισμού, που προσιδιάζει στο πεδίο τού έμβιου: είναι αυτότροφο,